HEBOG & NANTLLE

Er bod y bylchau yn cyfeirio at rai o'r llwybrau uchel ac adwyon drwy'r bryniau, mae nifer o fannau is lle arferai pobl ac anifeiliaid deithio drwyddynt hwy yn rheolaidd.

Bwlch Cwm Dulyn SH 508490

Wedi ei enwi ar ol y cwm a'r llyn. Mae rhai o'r enwau *du* 'tywyll' weithiau yn cyfleu ymdeimlad ofnus i rai mannau. Nid oedd y llefydd cysgodol yn dda i adar na bywyd gwyllt ac felly daethant yn gysylltiedig â straeon o golled, o ddiflannu, fyth yn gweld adar; neu, gwrachod a bodau yn diflannu i Annwn drwy'r llynnoedd.

Wedi'i enwi ar ôl cwm y llyn a elwir yn Ddulyn 'llyn tywyll'. Gall rhai o'r enwau du 'tywyll' gyfleu ymdeimlad o ofn a phryder. Gan nad oedd y mannau llaith, diflas a chysgodol hyn yn lleoliadau da iawn ar gyfer adar na bywyd gwyllt, heb sôn am dda byw, fe ddatblygon nhw gysylltiad â straeon am ddiflaniad; neu, hyd yn oed bod gwrachod a bodau ffantastig. Llynnoedd tywyll ac ogofâu yn byrth i lawr a thrwy i'r byd arall neu fyd y tylwyth teg.

Bwlch Cwm Trwsgl SH 552496

Ystyr *trwsgl* 'garw, anodd' yma yw man sy'n galed i grwydro drwyddo, neu dir gwael. Byddai rhannau o'r bwlch yn anoddach fyth ar un adeg gan fod llawer o'r llwybrau wedi eu 'gwella' i gyrraedd mwyngloddiau a chwareli yn yr ardal.

Bwlch Cwm Ystradllyn SH 576450

Enwir y cwm oherwydd yr *ystrad* 'llawr, gwastadedd' + *llyn* 'pwll'. Heb ei enwi ar fapiau modern, roedd ar un adeg yn llwybr pwysig iawn, gan fod mynd trwy Aberglaslyn a'r gwastadeddau'r morfa dilynol yn anodd iawn ar un adeg. Bwlch-Cwm-ystradllyn 1840-80 6" AO.

Bwlch Derwin SH 460484

Man lle tyfai llawer o dderw; ond ar un adeg defnyddir y gair derw ar goed yn gyffredinol. Dyma lle y curodd Llywelyn ein Llyw Olaf ei frawd Owain a chymryd Gwynedd fel ei deyrnas. Bwlchderwin 1879 Phillmore, Bwlch-derwin 1901 AO.

Bwlch Dros Bern SH 530508

Dyma'r enw cywir ar y bwlch, er bod rhai yn ei alw'n Bwlch Dros Ben; y cynnig arall oedd mai llygriad o'r gair *bar* `copa' oedd yma. Hytrach, gydag amheuaeth bern 'pentwr, bwlch; nant', yn gysylltiedig a Chernyweg *bern* 'stac', Hen Gernyweg *bern* 'pentwr', Hen Wyddeleg *bern* 'bwlch' a roddir.

Bwlch Gylfin SH 555534

Rhaid penderfynu os gylfin 'pig aderyn' neu 'blaen, pig' sydd. Mae yna graig bigfain gerllaw'r bwlch, sef Clogwyn y Garreg, un sydd yn amlwg o bron bob cyfeiriad. Ond mae cylfin yn ffurf amrywiol ar gylfinir; yr aderyn cwrlig 'curlew'. Bulch y Gylfin 1836 Llawysgrifau Vaenol, Bwlch Gyfelin 1838 AO.

Bwlch Meillionen SH 560476

Y gair Meillion 'Clofer' Trifolium gyda'r ol ddodiad bachigol -en. Ond mewn rhai ardaloedd mynyddig, defnyddir y term Meillionen withiau i'r Pys y Ceirw, Ystlys y Waun (Bird's Foot Trefoil) *Lotus Corniculatus*. Bulchmellonen 1269 Litterie Wallie, Bwlch Meillionen 1838 AO.

Bwlch Sais SH 551491

Sais yw'r unigol y gair saeson, benthyciad o'r Lladin *Saxōnes*. Tybed os oeddynt yn chwilio am Owain Glyndwr yn ei ogof?

Mynydoedd.co.uk

Bwlch y Bedol SH 512452
Y tebygrwydd yw mai nid enw sydd yn cyfeirio at ffurf y bwlch neu'r dyffryn. Efallai fod y bwlch wedi ei enwi oherwydd defnydd cyffredin ffurf bedol, (neu hen bedolau) fel dangosydd o lwybr ar bolyn neu farciwr ffin. sarn y pedole 1589/90 Llawysgrif Dolfriog, Bwlch-y-bedol 1838 AO.

Bwlch y Ci SH 566477
Mae'r gair ci yn syml. Roedd y ci yn greadur a barchwyd gan y bobloedd Geltaidd ar un adeg; roedd yn gysylltiedig yn arbennig â theyrngarwch ac arweinyddiaeth, yn ogystal ag iachâd. Bwlch y Ci 1844 6" AO.

Bwlch y Ddwy Elor SH 553504
Elor neu *gelor* yw'r fframwaith hirsgwar i gludo corff at ochr y bedd. Ar un adeg, pe bai un yn marw mewn plwyf cyfagos i'r un ble anwyd, cymerodd un elor y corff at ffin y plwyf genedigol i gyfnewid y corff yno ai roi ar elor arall er mwyn claddu. Bulchrindeyliawr 1269 Litterie Wallie, Bwlch doyol 1352 Revue Celtique, Bwlch-y-ddau-elor 1838 AO.

Bwlch y Moch SH 561540
Ai *moch* 'buan, cynnar', yn gyfystyr a'r Hen Wyddeleg *mó, mos-, mus-*, Gwyddeleg Canol *moch* 'cynnar' sydd; yn hytrach na *moch* 'baedd, hwch'? Wrth deithio o Fetws Garmon i Ddyffryn Nantlle gellid dewis un o ddau fwlch, a dyma'r bwlch cyntaf y byddech yn ei gyrraedd wrth groesi o un dyffryn i'r llall. Fodd bynnag, ni ddylai un anghofio'r gair aneglur *mochriw* 'esgyn, llethr, bryn'.

Mynyddoedd.co.uk